

Lietuvos kultūros tyrimų institutas (LKTI)

Kultūrų kaita ir sąveika XXI a. iššūkių sąlygomis

Programos poreikis mokslininkų atlyginimams(19,8 etato) – 1930393 Eur.

Programos tikslas ir tyrimų problematika.

Įsibėgėjantis trečiasis dvidešimt pirmojo amžiaus dešimtmetis pasitinka Lietuvą intensyvios visuotinės kultūrinės, civilizacinės, geopolitinės, technologinės ir vertybinės kaitos sąlygomis, kurią pastaraisiais metais itin aštrina pasaulinė COVID-19 pandemija bei jos sukeltos socialinės, ekonominės bei ekologinės pasekmės.

Lietuvai siekiant susivokti ir efektyviai prisitaikyti prie vis greitėjančių vidinių ir išorinių kultūrinių bei socialinių transformacijų, šiandien ypač didelę reikšmę įgauna mokslinė tarpdisciplininė jos kultūrinės savasties europiniame bei pasauliniame kontekstuose refleksija, Lietuvos kultūros šaltinių, jos materialųjų bei dvasinių pamatų tyrimas, visuomenės santykio su šiais pamatais kaitos studijos beprecedenčio nūdienos pasaulio kultūrinio dinamiskumo bei visuotinės epidemiologinės krizės perspektyvoje.

Siūlomos ilgalaikės tyrimų programos tikslas – **kultūrologinių, filosofinių, istorinių, tarpdisciplininių bei kitokio pobūdžio kultūros tyrimų pagalba nubrėžti nuoseklias įvairių Lietuvos kultūros sričių bei aspektų raidos vizijos gaires, kurios leistų ne tik tinkamai įvertinti Lietuvos kultūros ištakas ir vietą Europos ir pasaulio kultūrų kontekste, bet ir nurodyti galimas jos raidos perspektyvas daugybės kultūrinių ir civilizacinių iššūkių kupiname nūdienos ir rytdienos pasaulyje.**

Įgyvendinant programą bus tyrinėjamos Lietuvos kultūros ištakos Antikos ir Viduramžių kultūrose, bus siekiama sudaryti sąlygas visuomenei geriau pažinti šių epochų kultūrų bei jų kontekstų svarbą ir vaidmenį Lietuvos kultūros istorijoje. Siekiant šių tikslų bus tyrinėjami, verčiami, komentuojami ir leidimui rengiami svarbieji Europos kultūros šaltiniai, dažnai susiję ir su Lietuvos istorijos ir kultūros faktais. Bus siekiama, kad tokie šaltiniai taptų prieinami ne tik siauram specialistų ratui, bet ir platesnei Lietuvos mokslo ir akademiniai bendruomenei. Remiantis išsamia šaltinių analize, taip pat bus siekiama pateikti mokslines monografijas ir studijas, aptariančias Antikoje ir Viduramžiais gyvavusias idėjas ir sąvokas, kurios lieka fundamentalios ir svarbios tiriant Europos ir Lietuvos kultūros, istorijos, filosofijos ir religijų raidą, kurios yra tapusios kartinėmis Vakarų kultūrinės tapatybės formavimuisi ir iki šiol reikšmingos šių dienų vertybiniam diskursui.

Bus siekiama rekonstruoti, interpretuoti, aktualizuoti ir suproblemiti europinius Lietuvos filosofijos pagrindus, taip pat tirti Vakarų filosofijos sklaidą Lietuvoje. Europiniai Lietuvos filosofijos pagrindai numatomų jų tyrimų bei filosofinio apmąstymo kontekste bus suvokiami kaip susiję tiek su tvarumu, tiek su kaita – ne tik kaip patikimas konceptualusis bei vertybinis pamatas, teikiantis tvarumo šiuolaikinei Lietuvos filosofijai bei visai kultūrai, bet ir kaip naujų, iki šiol neįžvelgtų idėjų šaltinis, padedantis šiuolaikinei visuomenei nuolat atsinaujinti ir suvokti naujas tolesnės savo raidos galimybes, atskleidžiantis dar nepramintus mąstymo, kultūrinės raiškos, etinės savivokos, moralinės bei politinės vaizduotės takus. Bus siekiama ne tik parodyti, kokius išbandymus šie europiniai Lietuvos filosofijos

pamatai patiria šiuolaikinių globalių iššūkių kultūrai ir visuomenės sanklodai sąlygomis, bet ir atskleisti, kaip jų aktualizavimas gali padėti dorotis su minėtais iššūkiais.

Bus tirama Lietuvos integracijos į globalias sistemas, kultūros pliuralumo problematika, civilizacijų ir kultūrų sanklodos bei sąveikos policentrinio pasaulio raidoje, transnacionaliniai ir globalieji kultūrų raidos procesai, tarp/transkultūrinė atmintis bei jos recepcija. Taip pat bus tiriami teksto kultūros recesijos ir vaizdo kultūros įsigalėjimas bei virsmai dabartinėje metacivilizacijoje, esminė vaizdo ontologinio statuso kaita, naujos vaizdinės kultūros estetikos, meno filosofijos teorijos bei tyrimo metodologijos, vaizdinių medialumas ir kultūrinės tapatybės kaita. Tyrimai taip pat apims antropoceno procesų poveikio žmonijos egzistencijai, nacionaliniam tapatumui ir kultūrinei atminčiai problematiką, atminties skaitmenizaciją ir mediatizaciją, ekologinį sąmoningumą, transhumanizmo ir kiborgizacijos reiškinius, civilizacinės geopolitizacijos klausimus.

Šiandien vykstanti itin sparti skaitmeninių (sintetinių ir kt.) vaizdų pasaulio plėtra verčia tyrėjus atsižvelgti į besitransformuojantį *homo sapiens* santykį su aplinka. Šiuo atveju pasitelkiant metodologines kultūros politikos bei kultūros studijų prieigas bus analizuojami nauji realybės matavimo būdai, kurie ne visada paklūsta tradiciniam kasdienės aplinkos ar materialaus pasaulio suvokimui. Bus analizuojami viešojoje erdvėje ir inovacijų politikoje aktualėjantys sekimo, atpažinimo, saugumo klausimai.

Vykdant tyrimus bus siekiama apžvelgti itin greit besiplėtojančių naujų technologijų ir socialinių medijų, žmogaus aplinkos skaitmeninimo ir naujų įrankių kūrimo procesus. Analizuojant konkrečius skaitmeninės meninės kūrybos, o taip pat viešojo valdymo ir žmogiškos patirties komercializavimo reiškinius, priežastines sąlygas ir numatomas tendencijas, bus ženkliai atnaujintos kritinės kultūros politikos ir inovacijų politikos teorinės įžvalgos.

Taip pat būtų plėtojamos kultūros ir meno ekologijos temos: tiriamas ekologinis aktyvizmas kultūroje ir mene, vertinami antropoceno iššūkiai, gilinamasi į kultūros ir visuomenės pokyčius skaitmeninio posūčio akivaizdoje. Atsižvelgiant į susidariusią sudėtingą, kritinių iššūkių kupiną situaciją, būtų plėtojami teoriniai ir taikomieji dabarties tyrimų aspektai, siekiama susitelkti ties aktualiomis šių dienų kultūros ir visuomenės problemomis pandeminiu ir popandeminiu laikotarpiu. Bus tirama Lietuvos kultūros ir visuomenės sąveikos formų kaita. Rankraštinių ir skelbtų šaltinių tyrimo metu analizuojama naujosios ir šiuolaikinės Lietuvos kultūros ir visuomenės sąveikų formos, jų raiškos pokyčiai, kultūros institucijų sociokultūrinis indėlis, kultūrinės atminties kaita pasaulio kultūrų raidos kontekste, universalumo ir lokalumo ypatumai.

Metodologinis tyrimų pagrindimas.

Fundamentiniai kultūros istorijos šaltinių tyrimai padės atskleisti Lietuvos kultūros ištakas liudijančius dokumentus, jų kontekstus bei istorinę įtaką. Religijų istorijos bei teologijos istorijos prieigos sudarys sąlygas tirti Europos bei Lietuvos religinių idėjų bei dvasinių tradicijų raidą. Lyginamąja metodologija grįsti tyrinėjimai leis kritiškai ir sinchroniškai tirti kultūros pokyčius, sąlygas ir priežastis formuojančius dėmenis, nacionalinio ir kitų tapatumų ir kultūrinės atminties sąveikos ypatumus. Tiriant Lietuvos kultūros ir visuomenės raidą bus naudojami skelbtų tekstų, rankraštinių ir ikonografinių šaltinių, istoriografijos duomenų lyginamosios analizės ir sintezės metodai. Kultūros raiškos tyrimuose bus taikomos kultūros sociologijos bei kultūros antropologijos koncepcijos. Problemų istorijos metodas leis pasitelkti filosofines teorijas kaip tam tikrų problemų atradimo ir sprendimo rezultata. Probleminės situacijos rekonstrukcijos tikslas yra atkurti nagrinėjamos teorijos (problemos) probleminį kontekstą, sudarytą iš ankstesnių tos pačios problemos sprendimų rezultatų, ir

kartu nustatyti šios teorijos novatoriškus elementus (vertę). Diskurso analizės metodas leis tyrinėti įvairius diskurso tipus (politinį, religinį, meninį, etinį ir kt.), aptarti diskurso ir galios santykį. Fenomenologinis metodas leis aprašyti ir analizuoti įvairius kultūros reiškinius, kreipdamas filosofinį tyrimą į konkrečią patirtį. Hermeneutinis metodas leis tirti kultūrą kaip prasmės kūrimo praktiką, o sykiu jis svarbus kaip kritinė hermeneutika, teikianti pirmenybę ne pirminei esmei, o būtiniams aplinkkeliams, sudarantiems kultūros šerdį.

Lyginamasis metodas leis Lietuvoje plėtotas idėjas palyginti su Vakarų ar Rytų filosofinėmis tradicijomis, nustato konkrečias teorines įtakas, mąstymo šaltinius. Taip pat bus taikoma tarpdisciplininė, su žinojimo sociologija (mokslotyra, lyginamąja filosofijų sociologija, etnometodologija ir kt.), kultūros studijomis, mentalitetų istorija susijusi metodologinė prieiga, leidžianti tiksliau išanalizuoti ir įvertinti praeities bei dabarties filosofinių teorijų kūrimo empirinius veiksnius: socialinių, kultūrinių, politinių aplinkybių įtaką filosofų darbui, filosofų socialinių grupių ir ryšių tinklą susiklostymą, jų funkcionavimą, filosofų simbolinio intelektualinio kapitalo kaupimo procesą, konkurenciją ir pan. Tarpdisciplininė prieiga leis tirti naujausius Lietuvos filosofijos pokyčius ir taip prisidės prie bendrųjų Lietuvos visuomenės ir kultūros tyrimų. Šiuolaikinės kultūros problematika bus analizuojama pasitelkiant inovatyvią, renovuotą teorinę bazę ir metodologinį instrumentarijų, skirtą su dabarties iššūkiais susijusių bendrojo kultūrinio lauko ir socialinio kapitalo, vis plačiau apimančių technologijų, kūrybinių industrijų ir skaitmeninės erdvės problemų, raiškų ir sąveikų conceptualiems ir integruojantiems tyrimams atlikti. Naujausios kultūros studijos ir medijų tyrimai, kuriuose bus taikomos ideologinės, komunikacinės, struktūrinės, semantinės ir sociologinės priegigos, taip pat plėtojami aktualūs kritinės teorijos, politinės ekonomijos, giluminės turinio analizės ir diskurso metodai, suteiks galimybę kompleksiskai tirti Lietuvos kultūrą ir didinti pozityvų poveikį ir sklaidą visuomenei.

Programos uždaviniai ir temos:

1. Europos kultūros šaltinių tyrimai

1. Fundamentalių graikų filosofijos ir jos tradicijos tekstų, jų mąstymo pasaulio, istorinio konteksto, poveikio vėlesnei filosofinei tradicijai, tyrimai.
2. Reikšmingiausių vėlyvosios Antikos ir ankstyvųjų Viduramžių graikiškų ir lotyniškų filosofinių bei religinių šaltinių, istorinio jų konteksto, galimų tarpkultūrinių sąveikų bei religinės minties plėtos procesų tyrimai.
3. Baltų genčių ir Lietuvos gyvenimo bruožus fiksuojančių vėlyvosios Antikos ir Viduramžių šaltinių – įvairiomis kalbomis parašytų veikalų, dokumentų ir kronikų – tyrimai, įvairiapusiška juose pateiktų duomenų analizė.

2. Europiniai Lietuvos filosofijos pagrindai ir Vakarų filosofijos sklaida Lietuvoje

1. Vakarų mąstytojų veikaluose svarstomų idėjų interpretavimas, aktualizavimas ir suprobleminimas šiuolaikinės kultūros ir dabartinės kontinentinės filosofijos problemų lauke.
2. Vakarų civilizacijos reiškinių hermeneutinė interpretacija.
3. Lietuvos filosofijos istorija europinių koncepcijų raidos kontekste.

3. Lyginamieji ir tarpdalykiniai kultūrų raidos ir sąveikų tyrimai

1. Tarpkultūrinių ir transkultūrinių sąveikų tyrimai.
2. Kultūrinės vaizduotės ir estetinės raiškos tyrimai.
3. Nacionalinio tapatumo ir kultūrinės atminties antropoceno aplinkoje tyrimai.

4. Kultūros kaitos procesai ir krizių įveikos: žvelgiant iš XXI amžiaus perspektyvos

1. Šiuolaikiniai kultūros procesai, medijų transformacijos ir skaitmeniškumo įsigalėjimas: krizinių situacijų pasekmė;
2. Lietuvos kultūros ir visuomenės sąveikos formų kaitos, kultūros institucijų raiškos ir kolektyvinės atminties modelių tyrimai.